

Циљ напора техничке интелигенције

Charles Davy, TOWARDS A THIRD CULTURE, London, 1961.

Догма о Светој Тројици показује се из свега што је до сада речено као догма која помаже науци и уметности са својим тројичним системом да дођу до потребних одговарајућих облика јединства у свом методолошким развоју. У овом делу у којем се директно расправља о питању „треће културе“ ова истина долази до израза.

Потребно је међутим, пре него се задржимо на самом овом делу, да се осврнемо на извесна запажања која су опет тесно везана са свим оним што би хтели да кажемо и поводом овог заиста интересантног разматрања о „Трећој култури“.

Налазимо за потребно да се и овде осврнемо на запажања Канта када је у питању наука, јер је он још у свом времену запазио да је „сиров материјал науке скуп искуства, опсервација, мерења“, и да је „задатак научника да утврди извештај облик односа између ових искустава“. Када проф. Кулсом разматра однос науке и хришћанског веровања он се осврће на ове Кантове речи, запажајући са своје стране да се наука развија уколико се ови облици проширују, јер је научник у свом сталном тражењу ових облика односа у сређивању искуства. Богослов онда примећује, у свом налазу, да уколико се наука више развија да се уколико све више развија или све више долази до израза тај општи „тројични однос“ као основ развоја или темељ који условљава законитост постојања а што опет и омогућава и рад на науци.

Желимо и овде да подвучемо, поводом и овог дела, колико се ова тројична догма Цркве као „тројичан облик“ појављује у улози већој и од самог методолошког поступка у развоју појединих научних дисциплина. Појављује се као облик или образац за којим се трага у историји као кључем којим би потврдили или дошли до једног што је могуће више систематизованог и рационализованог разумевања свега што се збива у историјским процесима, у еволуцији, било када је у питању борба за опстанак или само прилагођавање.

Заиста је онда од посебне важности али и необично занимљиво, за православног богослова да укаже на сав значај догме о Св. Тројици и пред оним историчарима и филозофима, а нарочито оним најистакнутијим филозофија, која су ипак коначно осетили да „једино неки **ненаучни** или **полу рационални** облик мишљења, нека врста директне интуиције може најбоље послужити за разумевање историје“. Између осталих, на пример, то је мишљење и Крача и Колингвуда. Ове модерне истакнуте мислиоце цитира и филозоф историје PHILIP BAGBU у току свог разматрања овог питања, а опет у циљу тражења или испитивања покушаја стварања „науке“ толико екзактне колико је то могуће према екзактности осталих наука. Богослов овде онда скреће пажњу на догму о Св. Тројици која се разумом не може схватити, због тога, с те стране посматрана, она је на неки начин

„полурационална“, али и „ненаучна“, јер се у одредбе науке не може поставити ради испитивања. Али, с друге стране, ми је видимо како се открива баш у развоју или кроз наш рад на науци. Видимо је исто тако, и задатак нам је да на то и овде укажемо, као емпиричку методу која нам пружа највише осигурано систематско испитивање појава у историји. Не само то, већ једино ова догма и вера у њу омогућава један логичан, осмишљен, континуиран прогрес човечанства. Ово би опет био један општи став. Дело које приказујемо јесте само један детаљ у низу који нам изврсно потврђују сав значај ове догме и као емпиријске чињенице у историји, у друштву, у нашем напору да дођемо до што јаснијег разумевања циљева рада, а уз коришћење средстава која добијамо и кроз рад техничке интелигенције. Кроз оне наше интелектуалце, нека нам буде дозвољено тако да се изразимо, мада овај израз сам по себи можда и није најбољи, који сав свој напор и сав свој рад улажу за што успелију примену науке, њен развој као практичног средства за опремање друштва потребним средствима да бисмо успелије ишли у свом развоју даље, ка свим оним вишим вредностима лепоте које нам дар живота омогућава.

Можемо слободно да кажемо да у обиљу научног материјала који нам ово данас потврђује о догми о Св. Тројици као драгоценом облику наше мисли јесте и изврсно дело проф. Чарлс Дејви-а у којем се такође разматра однос „старе културе уметности“ и „нове културе науке“. Проф. Дејви предузима ово разматрање и кроз анализу и еволуцију саме човекове свести. Дело је драгоцен прилог такође дискусији односа **двеју култура**, али је и драгоцен богослову у запажању **тројичне** догме као основе нашем начину мишљења, као и логици истине незваничне од нашег искуства, а која присуствује у историји, при чему је наш задатак да је откривамо.

Видели смо како овом питању двеју култура сер Чарлс Сноу прилази преко указивања на опасност уколико „останемо при броју два“, јер то је „опасан број“ као што је „процес дијалектике“ без синтезе, дотле проф. Дејви прилази свом проблему кроз запажање колико је данас човек дошао у један опасан положај, јер је изгубио у свету своје одгова-

рајуће место, управо постао је „аутсајдер“, спољњи посматрач света, а док му је место да буде „унутар ствари“. Тако се човек нашао у веома чудном положају или веома контрадиктором, јер је кроз борбу да се што више домогне света, његових ствари, све више почео да налази изван њих, изван света. Ово је према томе положај отуђења.

До овог отуђења је дошло кроз развој људске мисли али у оквиру усвајања једног више механичког схватања света, кроз научну револуцију, како је у неким оквирима схваћена, у време Њутна. Њутновој научној револуцији, уствари предходи, или условљава је, период непосредне интуитивне унутрашњости. Овде се према томе ради о две културе, научној и непосредној, интуитивној, која налази свој израз у уметности. До сукоба између ове две културе долази кроз реаговање посматрача који се нашао изван тока развоја, кроз отуђење на које га принуђава сама научна револуција.

Нужношћу логике човек је дакле морао да уреагује на овај свој положај. Реаговање је нарочито снажно данас. Али тим се отвара у нашем новом времену поново оно место које смо кроз отуђење скоро изгубили. То „ново место“ јесте положај који је изван и науке и уметности, јер има своју посебну природу културе између ове две. То је подручје религије. Ово је правац на који нас сама наука упућује. Проф. Дејви указује да нам наука при томе открива и сву реалност хришћанске идеје испуњења. Међутим, то је резултат процеса; а развој њему ишао је кроз лутање или отуђење научног погледа природе, каже нам Дејви, који и није био „ништа друго до сам отуђени Гетеов поглед“, поглед овог великог немачког панестичког песника, који је, бавећи се науком уз свој песнички подухват сазнања света, поверовао да „поједине појаве у природи нису ништа друго до само слова њеног текста, комбињујући та слова у речи, речи у реченице, можемо онда коначно прочитати њихов смисао, идеје које у себи носе“, и на тај начин сам свет. Гете је веровао у могућност одласка „иза појава“ ради њиховог разумевања, само на један други начин од савремених научника. Јер модеран научник тражи „модел“, теорију, кроз коју би се приближавао даље појавама у природи. Гете је пак,

сходно његовом панетсичичком расположењу, веровао у продубљивање нашег искуства о овим појавама без теорије или модела, кроз стицање све „дубљег искуства о природи“. Ово није, међутим, пут самог уметника у разумевању природе, јер уметник даје својим схватањима симболичне облике. Према томе његов задатак није да дође до „јасног сазнања“ које би могао да „одене у појмовне облике“, већ да створи дело преко којег би на нивоу свесног или несвесног ступања, комуницирао са оним који би одговарао на његов рад, и на тај би начин саопштавао нешто од директног свог искуства као уметника.

Циљ међутим „гетеовог научника“ био би у продирању „иза појава“ са пуним разумевањем појава на који нам начин долазе из њихових извора. Што се тиче уметности Гете је веровао опет да је циљ уметника да да облик идејама које су често у природи несавршено или конфузно дате. Међутим, Гетеов метод ипак није научан у нашем смислу речи, јер се метод науке примењује у циљу стицања контроле над природом, а Гетеов само у долажењу до дубљег искуства у природи ради њеног разумевања.

Овде према томе налазимо заиста извесну пометњу у разумевању циља науке, да ли је њен циљ да нас снабде са коначним разумевањем појаве света или са практичним средствима за владање или коришћење природом. Уметност такође овде нема јасно место.

Због тога проф. Дејви указује на неопходност „треће културе“ у којој би се наука, уметност и религија нашли заједно у потребном јединству, са заједничким језиком, али и са нашим разумевањем у чему је задатак човеков рада на овим трима подручјима.

Кроз ову студију проф. Дејви на првом месту се опомињемо како је одмах у почетку при формирању хришћанске доктрине Црква дала одговор на сва питања на која филозофија није могла. Тако је и дошло до значајног јединства између богословља и филозофије, како је и колико даље филозофија постала слушкиња богословља, али како је и на који начин сама филозофија снабдела богословску мисао „резоновањем“ чији су толико значајни примери рада дела Блаженог Августина и Томе Аквинског. Међутим, знамо као је и ова веза или синтеза између бого-

славља и филозофије била доста несигурна. Јер је убрзо дошло до отуђења једне од друге. Почело се веровати да је могуће студирати подручје људског живота и природе методологијом која нема директан извор у религији. „Димензија неба се занемарује“, то карактерише „нови век“, или излазак из „средњег века“.

Овде се већ дистанцирају две културе. Сукоб је онда неизбежан, јер се научници не осећају удобно у поднебљу старих веровања и симбола, али, оно што је најважније, и чега смо сви сведоци, што избија кроз еволутивни развој свега овог, јесте и чињеница да с друге стране ни нова „научна вера“ не задовољава, јер није у могућности да задовољи оне дубине човекове свести које називамо „подсвесћу“, пошто није у могућности да одговори, кроз своје принципе научне вере, на низ питања која се налазе било у нашој свести или подсвести. Гетеов „научник“ није успео. Проф. Дејви подвлачи, на пример, сасвим очигледну чињеницу у прилог богословских погледа: „...како нам највећи део Универзума није познат, онда нема ни научног основа да одбацимо као безвредне све старе облике мишљења“.

Овде се ради о једној пометњи, напомиње на то овај модерни филозоф, уз поређење ове пометње са пометњом језика која је настала приликом зидања Вавилонске куле према библиском опису. Пометња настаје у том времену преласка из средњег у нови век, како ми то мало и погрешно обележавамо периоде из опште историје. То је било време оштрих дискусија колико наш интелект може стварно да продре „иза појава“, или колико може да испитује и зна само оно што му је доступно чулима. У прву могућност су веровали „реалисти“ у другу „номиналисти“. Номиналисти су, знамо, победили. Ова победа налази свој израз у свему што долази. У Реформацији, капитализму, социјалним револуцијама, у музици, где се од полифоније прелази ка „драмском — само — изразу“, у сликарству, где се од визионарског и симболичног иде ка перспективи рада саопштавања погледа о стварима какве изгледају у животу, итд, што све, на свој начин, отвара пут и развоју модерне науке, човековог индивидуализма, његовог самопоуздања, уверења „да ништа није реално уколико се не доживи у искуству“. Али, на свему овоме се

није могло остати као крајњем решењу. Извојевана победа није задовољила. Човек је по својој природи и неверни Тома, он хоће све да зна, али у све и да сумња. Он зна да треба да верује у неки ауторитет на који би се ослонио, али он и у њега сумња; на тај начин човек постаје спољњи посматрач и испитивач. Сам је, „изоловано острво“ на које се искрцао са својим интелектом или „свесним животом“, а док његов несвесни живот, океан подсвести, откољава то острво на којем се он осећа све више „сувим“. Због тога се у њему ствара револт, прво романтичара са својим освртом на прошлост. Само, ипак, то на неки начин још више „оштри научну мисао“, при чему фокус човекове свести постаје све ужи и налази своје изразе у „логичком позитивизму, логичком атомизму, лингвистичким анализама, што даље опет и није ништа друго до настављање победе номинализма; уверења да оно што је стварно јесу појединачне ствари а не универзални појмови. Тако се једни окрећу сувише много прошлости а други сувише много будућности. Несумњиво да се онда овде ради о једној поремећеној равнотежи. Јер ова поремећена равнотежа није само сукоб између појединих група, представника култура, већ је и сукоб који се одиграва у једној личности, која се дели на две стране, на два мишљења почиње да живи „у двојности истине“. Потребно је према томе пронаћи нешто што би било заједничко између ова два пола, или става пред животом. Проф. Дејви то означава као питање **треће културе**, која би имала своје корене у обе културе, али и своје сопствене личне особине. Јер тај сукоб није само сукоб „старог“ и „новог“, већ и естетског и техничког, тих сада већ јасно сагледаних или формираних двеју „галаксија“. Модеран човек се скоро нашао беспомоћан међу њима, при чему осећа да губи и саме своје стваралачке способности, јер се у оквиру овог сукоба поставља и питање васпитања, циљева васпитања, а што значи да се морамо дубље заинтересовати и за питање одакле нам долазе ове „две културе“, као и због чега долази и до подељености међу њима. То је и питање развоја свести, разумевања, јер наш свет природе и није ништа друго „до свет мисли која комуницира кроз ткање енергије од наших чула ка нашој свести“. Али

како је то свет маште, мисли, то је и живог оно што предходи материји, а што даље значи да је и свест, мисао, стваралачка основа целокупне стварности.

Међутим, у оквиру те свести се постављају питања на која се врло тешко може да одговори; проф. Дејви то веома наглашава у овој студији:

На првом месту у оквиру саме науке не добијамо одговор на питање у чему је смисао света, зашто смо овде? Да ли Универзум има икакав циљ који обухвата и човека? Да ли постоји иједан део човека који надживљава смрт? Наука нам не даје одговор на ова питања. Уколико пак покуша да на њих одговори она постаје ненаучна. А свет поставља ова питања, јер хоће да се у овом свету осећа код куће. У средњем веку човек се више осећао код куће јер је више био у њему, јер је веровао да је овај свет кућа коју је Бог припремио за њега. Кроз нов научни дух он се отуђује од ове куће. У средњем веку човек се више осећао код куће јер је више био у њему, јер је веровао да је овај свет кућа коју је Бог припремио за њега. Кроз нов научни дух он се отуђује од ове куће, јер се отуђује од вере са којом је и примио ту кућу. Овде се приближавамо „нултој тачки“... и у једном дијалектичком смислу наука, која није успела да задовољи човека показује се у функцији да враћа човека ономе од чега се он отуђио, враћа човека њему, да би поново обновио слику смисла света коју му је наука учинила бесмисленим. У тој функцији модерна наука се појављује и као она која указује на трећу културу, не као антитезу већ као настављача развоја науке и уметности. Ова трећа култура сама по себи биће такође научна, садржаће у себи нешто од науке, садржаће у себи дисциплиновано мишљење, поштовање чињеница,... а биће у исто време и религиозна и уметничка култура.

На првом месту као што видимо овде наилазимо на тројични образац постојања друштва кроз развој свести у оквиру развоја науке, уметности и религије. Без ова три фактора нема развоја друштва. Нарочито то долази до израза у разматрању проф. Дејвија односа **свесног и несвесног**, у оквиру свести уопште. То је

проблем филозофије нарочито 18 века. Видели смо већ „несвесно је океан“, а у њему „свесно је острво“... У почетку „острво свести није било потпуно издвојено од несвесног. Дошло је до отуђења када се човек потпуно издвојио из океана несвесног и усамео на свом острву свести. Оно би се осушило да га не заплускује океан несвесног. То се дешава посредством Сунца које црпи воду из океана и у облику кише залива острво. Овај трећи моменат у подручју свести јесте „супер-свест“ која се појављује уствари као трансформација или кроз јединство „свесног и несвесног“, кроз интеграцију у центар свести свеукупне свести — али све се ово развија кроз „тројични систем“, али кроз њега се одржава јединство живота.

Без обзира колико је овај покушај проф. Дејвија ортодоксан као поглед, за нас је важно да је то један огроман напор, или израз једног напора, да се овај свет види у свом кретању у оквиру тројичног система. Јер сам проф. Дејвиј сасвим изрично напомиње да уколико „више напредујемо у науци да утолико више успевамо у изградњи модела који нам помаже да идемо иза појава у материјалном свету“. Због тога морамо што више развијати „наше имагинативно знање“, јер ако само негујемо аналитичко знање „године нашег живота постају сува сезона“, или све више губимо корене на свом сувом острву.

Све ово су заиста важни моменти у овој студији, они нам и као детаљи осветљавају низ питања која данас решавамо. Али оно што је пак најважније у овом разматрању проф. Дејвија јесте његов став разумевања и анализе неуспеха „гетеовог научника“. Проф. Дејвиј подвлачи такође да је циљ тражења модерних научника једног „модела“, једног „умног модела“, менталног, како он каже, управо система као законитости који не може да буде материјалне природе, јер треба да буде онај који се налази иза свега, а којег треба открити. Откриће тога „модела“ нам је потребно јер би нам пружао снагу за предвиђање и контролу природе. Овде се пак разликује научник од оног како га је замишљао Гете. Јер и метод његовог научника да дође до што већег искуства о природи може да помогне развоју науке, али то није довољно, јер ми имамо задатак да овладамо природом, да успоставимо контролу над њом, над природним

процесима, то не можемо методом Гетеовог научника. Потребан нам је модел. Уколико би нам тај модел био тачнији утолико би се више приближавали задатку контроле појава, или утолико би више имали снаге за „предвиђање“ као и саму „контролу“.

У свему овом богослов заиста не види ништа друго да трагање за оним што смо добили кроз Откривење. Занимљиво је овде истаћи веома један јасно оцртан круг развоја. Из опште историје или историје науке лако видимо колико се наука тек развија кроз уношења у човекову свест хришћанске вере, њеног система, њене догматике, у којој се истиче, или у којој најважније место заузима модел Св. Тројице. Он нам помаже да дођемо до модерне науке. То нам је већ познато и из анализе филозофа Колингвуда. Он нам је већ први кроз једну своју напомену открио ту истину. Сада пак видимо, како кроз развој баш те науке, која се развија на основу хришћанске догме долазимо поново баш самој тој догми као обрасцу или потребном моделу за којим трага наука као нечем што нам је неопходно да бисмо успелије владали својом околином

Према томе Гетеов метод „што дубље искуства природе“, и метод тражења „модела“ јесу два метода која морају да имају своју синтезу тек кроз трећу културу — систем религије, а у којим је опет тројична догма суштинска истина целог Откривења, или појаве света.

Кроз ово излагање проф. Дејвиј подвлачи такође да идеја пада у хришћанској религији не значи пад у мрак већ у тражење знања. До знања смо дошли али нисмо задовољни. Потребна нам је, проф. Дејвиј налази, безазленост детета, његова интуиција, његова клица, кроз коју треба да се победи „спољни посматрач — односно да се врати на оно место које је изгубио, у положај „унутрашњег посматрача“. То је и питање савлађивања егоисте у нама. Али и ово „егоистично“ у свом развоју, дијалектичком, достиже своју критичку тачку, када, неосећајући се сасвим код куће у овом свету, постаје егоистичнија а развија се кроз издвајање у савлађивање овог егоизма“. Проф. Дејвиј налази да је ово могуће због тога „што човек није подвргнут потпуно ни животу ни смрти“, због чега опет „на свом сопственом подручју људски дух није у могућности

да у потпуности себе поседује" већ мора да живи или постоји у једном неопходно „несдољивом односу са другим", однос који се продужава због духовитости своје приорде и „изван овог земаљског живота", јер је тај однос у оквиру свести. Због ове унутрашње међузависности људских душа, у времену и изван времена, лежи и могућност хришћанског друштва овде на земљи". Због тога опет „рећи са поузданошћу да нема ништа иза природе изгледа ми исто, вели проф. Дејви, што и рећи да „иза човековог лица нема ништа друго до меса и костију".

У закључку онда, према овом излагању, сукоб двеју култура јесте у једном смислу и развој свести. То је сукоб с једне стране науке или њене технологије која није успела сама да задовољи човека и његове потребе, већ шта више она га је избрила из његовог положаја и поставила у улогу спољњег посматрача, положај у којем се није нашао код куће, и с друге стране, уметности, света маште, чији естетски покрети за последњих сто година нарочито реагују у побуну против овог човековог положаја спољњег посматрача, у побуну су на све догађаје или последице овог положаја „спољњег посматрача", у побуну су и на „комерцијализоване вредности индустријског друштва", или облика свести који прате то друштво. Прво су почели са „буном" романтичари, са низом својих покрета, па онда више свесно теоретски обрађени наследници романтизма „симболистички покрети, па имажинисти, кубисти, сиреалисти, итд. који и поред тога што се међусобно разликују на много начина ипак имају заједнички циљ — да покажу да уметничко дело има смисао сасвим различит од оног површног до којег долази „спољњи посматрач" у свом опису предмета. Због тога се уметност развија и добија свој смисао у „тражењу смисла", независно од било какве користи или комерцијалног успеха".

Међутим, уметност може да укаже на оно што постоји, да открива у тражењу смисла изван садржаја који треба да комуницира са другим. Али тај садржај у највишем њего-

вом домету, као истина, као развој лепоте, утврђује религију као систем. Исти случај као и са науком. Због тога пуноћу целог тражења тек налазимо у религији. Исто тако као што је наука продужетак религије, односно религија науке, тако је и уметност продужетак рада религије, односно религија продужетак рада уметности.

Заиста према томе није могуће постављање или решавање најактуелнијих питања нашег времена, а она се сва могу свести на питања науке, уметности, без једног религиозног система. Наука нам открива да је тај религиозни систем „тројичан", управо она се и развила са ослонцем на њега.

У овом процесу разматрања „питања треће културе" ми лако осећамо свој пут напретка ка дубљем или ближем разумевању тајне света; али смисао овог нашег света ипак остаје скривен, неизрецив, и ми га откривамо кроз рад. Рад је, рекао би богослов, оно што је суштина нашег кретања. Питање истине је откривено за хришћанску свест, али и за ту свест потребан је рад, рад или напор, да она постаје садржај свести као њен смисао. Ми тај рад изражавамо у делима која коначно своје облике имају у науци или уметности; иако он има чисто спољни изглед неутралности, или нечег само за „сада", рад је ипак нешто што пружа човеку могућност, а изрази су му наука и уметност, приближавање, најусјелије, смислу свега. Само тај смисао има своју форму, облик, или догму. Видели смо како се и кроз рад или напор мисли у овој књизи открива „тројични карактер" те догме. Лако из ње разумемо неопходност везивања напора техничке интелигенције за идеју хришћанског схватања", јер напредак технике јесте само средство за даље уздицање човека, за лакши развој његове свести, за успелију еволуцију. Не улазимо у то колико је све у овој студији ортодоксно, али она нас упућује у једном правцу да заиста много лакше схватамо данашњи свој положај и његов напредак, али и општи оквир свега, разлог свега, рада исто тако.